

16. Українська державність у ХХ ст. — К.: Політ. думка, 1996. — С. 107.
17. Лісовий В. Культура — ідеологія — політика. — К.: Вид-во ім. О. Теліги, 1997. — С. 134.
18. Касьянов Г. — С. 129.
19. Українська державність у ХХ ст. — К.: Політ. думка, 1996. — С. 109.
20. Касьянов Г. Незгодні... — С. 162.
21. Українська державність у ХХ ст. — К.: Політ. думка, 1996. — С. 112.

О. Є. Музичко

ОНУ ім. І. І. Мечникова

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ В. ЛЕНІНА ТА ЛЕНІНІЗМУ В ІДЕЙНІЙ СПАДЩИНІ ДМИТРА ДОНЦОВА

В історії кожного народу є знакові історичні постаті, які значною мірою уособлюють його долю. Звернення до біографії цих постатей, осмислення їх творчої спадщини, виявлення всіх суперечностей їх поглядів та характеру є завжди актуальним завданням для історика. Без використання особистісного підходу історичний процес стає безбарвним і занадто спрощеним. Не є виключенням історія України, з якою пов'язано багато видатних імен. Частина з них належить представникам українського національного руху або українцям за походженням, що зробили внесок у розвиток світової цивілізації, не українцям, що проживали та діяли на території України. З іншого боку, — це іноземні культурні та політичні діячі, що так чи інакше впливали на долю України та її населення.

Яскравими представниками цих двох умовних груп історичних діячів, на нашу думку, є відповідно Дмитро Донцов (1883–1973) та Володимир Ленін (1870–1924). Вже сучасники Д. Донцова встановлювали певну дихотомію “Донцов — Ленін”. Так, один з соратників Д. Донцова В. Давиденко наголошував, що “смолоскип самостійності, який запалив Донцов, боявся і Мілюков і Ленін” [1,200].

Розбіжності між цими посталями є очевидними: Д. Донцов належав до українського національного руху, В. Ленін — до російського революційного; вплив першого на історію України більш безпосередній, другого — опосередкований (В. Ленін з Москви керував організацією перемоги більшовиків над конкуруючими силами в Україні, його праці вплинули на інтелектуальний розвиток багатьох україн-

ців); Д. Донцов був одним з засновників українського націоналізму, що охопив меншу соціальну базу, ніж вчення В. Леніна — ленінізм (варіант комунізму), що поширився не тільки на значну частину росіян, але й на інші народи; В. Ленін створив державу та соціальний лад, що проіснував достатньо довго, ідеї Д. Донцова переважно залишилися в галузі теорії тощо. Попри це, можна зробити деякі зауваження щодо спільних рис їхньої долі в стилі жанру порівняльного життєпису. Обидва вони належали до покоління кінця XIX — початку XX ст. на території Російської імперії; обидва знаходилися під впливом соціалістичного вчення; були ідеологами, що пропонували радикальні способи розв'язання соціальних проблем; навколо їх ідей і до сьогодні триває ідеологічна боротьба.

Парадокс, але попри свою українськість, Д. Донцов для багатьох жителів сучасної Української держави не є, так би мовити, “своїм”, на відміну від В. Леніна, якого під час деяких соціопитань називають “президентом України”, “видатним політичним діячем”. Деякі вчені та публіцисти вважають ідеї Д. Донцова та В. Леніна однаково неприйнятними для України, інші — зображують комунізм-ленінізм як більш прийнятний для України, ніж донцовський націоналізм. На оцінку впливає й запекле протистояння навколо проблеми визнання сучасною Українською державою ОУН-УПА силою, що боролася за свободу України. В той же час в Україні відсутні біографічні праці, де б постать В. Леніна аналізувалася певною мірою окремо від такого явища, як більшовизм. Так чи інакше, обидві ці постаті є знаковими для нинішнього інтелектуального життя в Україні.

На жаль, творча спадщина Д. Донцова навіть в загальних рисах значно менш відома в Україні, ніж В. Леніна. Незважаючи на появу статей та монографії про нього, проведення тематичної конференції (1993, Запоріжжя), багато його праць залишається розпороченими по різних рідкісних виданнях та є недостатньо осмисленими. Видання тритомника праць Д. Донцова зупинилося у 2001 році на першому томі. І це, мабуть, не випадково, адже останнім часом український націоналізм і ідеї Д. Донцова зокрема не користуються популярністю серед української правлячої еліти. Тим не менш творча спадщина Д. Донцова повинна уважно вивчатися не тільки з теоретичною, але й з практичною метою. І зараз є сили, що прагнуть імперського російського реваншу, в тому числі використовуючи сакралізо-

ваний образ В. Леніна, і зараз ці дії не знаходять належного опору з боку великого числа зденаціоналізованих, змалоросіянізованих українців. Ці люди виховані на накинutoму ззовні імперсько-більшовицькому баченні свого минулого. В деструкції цього бачення звернення до думок Д. Донцова відіграє велике значення. В тому числі важливо проаналізувати окремі аспекти його поглядів, що вже зроблено деякими авторами [2].

До таких аспектів належить ставлення Д. Донцова до свого сучасника, лідера російських та українських більшовиків В. Леніна та його поглядів, що є об'єктом розгляду даної статті. Звичайно, в даній статті неможливо врахувати всю спадщину Д. Донцова, тому основним завданням є виявлення принципів особливостей його підходу. Спроба протиставити В. Леніна Д. Донцову за посередництвом праць останнього не була здійснена дослідниками. Зокрема, мало поміченим залишився некролог В. Леніну авторства Д. Донцова. Відповідні думки Д. Донцова висвітлюють розбіжності між українським націоналізмом та російським більшовизмом. Їх вивчення доповнює наші знання про ідейні пошуки діячів українського національного руху ХХ ст., сприяє виробленню україноцентричного підходу до історії України та оцінки її окремих персонажів.

Слід взяти до уваги, що у всіх своїх творах Д. Донцов відзначався пристрасною аргументацією і динамічним стилем, вільно орудує цитатами з творів противників [3]. Від нього як політичного мислителя та публіциста годі чекати ідеальної об'єктивності. На ставлення Д. Донцова до В. Леніна в першу чергу вплинули такі обставини: знайомство Д. Донцова з соціалістичним рухом "зсередини", адже на початку ХХ ст. він брав участь у діяльності соціалістичних партій; різкий розрив з цим рухом у 1920-х роках, перехід до націоналізму і як наслідок рішуче протиставлення цих двох течій; несприйняття російської політичної культури; поразка української національної революції, в тому числі під ударом більшовиків; участь Д. Донцова в українській революції і як наслідок особливо сильне переживання її поразки; негативне ставлення В. Леніна до ідей Д. Донцова.

Ранні праці Д. Донцова засвідчують його незначний інтерес до постаті В. Леніна та діяльності його партії, хоча, напевно, він був з ними обізнаний. До Першої світової війни Д. Донцов був зосереджений перш за все на критиці Російської імперії в цілому. Першим на

політичну та публіцистичну діяльність Д. Донцова відреагував саме В. Ленін. З приводу критики Д. Донцова в газеті “Речь” за його виступ у 1913 році на II Всеукраїнському студентському з’їзді у Львові (“Сучасне політичне становище нації і наші завдання”) В. Ленін писав, що “нехай “Речь” прямо спростує пп. Донцових, але принципіально недопустимо великоруському органі нібито демократії забувати про свободу відокремлення, про право на відокремлення” [4,387]. Ця праця українського діяча примусила В. Леніна уважніше поставитися до українського питання. Однак поміркована оцінка В. Леніна не була щирою. У 1914 році в статті “Критические заметки по национальному вопросу” він роздратовано обізвав українських соціалістів Д. Донцова та Л. Юркевича (Рибалку) “націоналістичними міщанами”, які прагнуть роз’єднати пролетаріат двох націй — української й російської”. З великою радістю В. Ленін прийняв звістку про те, що з редакції львівського “Дзвону” усунено Д. Донцова і встановив після того безпосередні зв’язки з його редакторами [1,115]. Значно пізніше Д. Донцов зазначав, що “і вождь московського соціалізму В. Ленін, і вождь російських демократів проф. Мілюков у державній Думі, і чорносотенці московські, і галицькі москвофіли одноголосно “нап’ятнували” мій виступ власне як проголошення гасла самостійності України в сепарації від Росії” [5,121].

Як зазначає біограф Д. Донцова М. Сосновський, для лідера більшовиків Д. Донцов не був невідомою людиною. Старший брат Д. Донцова, який проживав з родиною в Женеві й належав до РСДРП, був у близьких взаєминах з В. Леніним ще до війни, а в 1917 році виїхав до Росії разом з групою, що супроводжувала В. Леніна. Про цього брата Д. Донцова згадував В. Левитський, колишній співробітник Д. Донцова, пишучи, що “в час великої війни довелося мені пізнати його брата, а він уважав себе москалем. Говорив по-московські, по-українські зовсім не вмів. До українства відносився гостро негативно” [1,114].

Такі обставини сформували різке несприйняття з боку Д. Донцова більшовиків. У своїх спогадах він навіть характерний діалог, що стався у 1918 році між ним та більшовиком Д. Мануїльським. Останній запитав в Д. Донцова: “Донцов, Ви ж порядна людина, чому Ви не є більшовиком?”, “Як раз тому, Мануїльський”, — відповів той [6, 60–61].

Докладно осмислювати події революції, причини поразки українських національних сил та перемоги більшовиків Д. Донцов розпочав у 1920-х роках. У цьому контексті певну увагу він приділив одному з центральних персонажів бурхливих подій 1917 — 1920 років — В. Леніну. Слід зазначити, що, на думку М. Сосновського, ідеї В. Леніна про партію-авангард, еліту — “ініціативну меншість” мали вплив на Д. Донцова, стали одною з підстав ідеології чинного націоналізму [1, 325–326]. Проте, як часто буває, цей вплив йшов не через відверте схвалювання дій та ідей В. Леніна, а через їх заперечення.

В роботі “Підстави нашої політики” (Відень, 1921 р.) Д. Донцов відкидав думку про західні коріння більшовизму, вважаючи його явищем суто російським, продовженням московсько-російського імперіалізму з часів середньовіччя, старомосковської політичної культури. Головною ознакою більшовизму він вважав заперечення його носіями європейської культури, Заходу, як прояв протистояння Європі з боку Азії. На його погляд, більшовики — це ті ж самі російські інтелігенти ХІХ ст., передусім слов’янофіли, перейняті ідеєю російського месіанізму. Постаць В. Леніна була змальована за допомогою цілого набору антитез, паралелей та епітетів. Наголошуючи на релігійному характері фанатизму більшовиків, український мислитель називав В. Леніна “першоапостолом комуністичної церкви”, перед буллами якого, як перед буллами Інокентіїв та Боніфаціїв королівські трони, мали падати трони впалих у гріх соціалістичних божків окциденту”. Серед релігійних діячів він знаходив і більш сувору паралель — Торквемаду [7,97,116].

Цілий набір характеристик був покликаний довести зумовленість появи постаті В. Леніна ходом попередньої російської історії, пов’язати його з її історичними персонажами. З одного боку, автор, підкреслюючи золотоординське підґрунтя російської історії, говорив про “татарський інтелект” Леніна і, як його наслідок, — “татарський соціалізм” [7,103,171]. Найбільше В. Ленін, на думку Д. Донцова, успадкував від слов’янофілів, зокрема К. Леонтьєва. “Можемо робити витяги з творів або промов В. Леніна — і стикаємося з плагіатами з панславістського євангелія. Залицяння до революції та пролетаріату — і тут і там. Хрестовий похід проти буржуазії — і там і тут. Переморгування з Азією — і тут і там. Громи проти принципу легітимізму — і там і тут. І там і тут однакова мета — знищення згнилої євро-

пейської демократії для більшої слави Росії, демократії однаково смертельної, однаково ворожої для всіх, що досі існували, форм російської державності! В цим і в нічим іншим лежить спільна суть обох форм російського імперіалізму: царської та більшовицької”, — зазначав мислитель [7, 173]. Більш того, саме більшовизм взяв на себе місію рятівника Росії від західних цінностей, які царизм став запроваджувати в життя напередодні свого падіння [7, 137–138]. В. Ленін став спадкоємцем Романових, зокрема Катерини II, адже як і вона покріпачив селян [7, 116, 227].

Однак не тільки слов'янофіли, але й вся російська інтелігенція, на думку Д. Донцова, підготувала появу В. Леніна. Всі російські мислителі заперечували людську індивідуальність, підносячи загальну, общинність. Д. Донцов вважав М. Горького та В. Леніна “духовними босяками” [7, 125, 174]. Російські діячі не здатні зрівнятися з західними: “навіть на становищі героїв, вождів мас, як Кутузов або Ленін, пригадують вони не стільки немов з мармуру вирізьблені фігури великих вождів Заходу, скільки напівп'яних типів-ман'яків, що діють у трансі” [7, 127]. Втім, закидаючи українській інтелігенції за її нездатність опанувати народний, селянський рух в його боротьбі проти російського імперіалізму, Д. Донцов ставив за приклад саме вождя більшовиків, зазначаючи, що без нього “весь більшовизм лишився б однією великою пугачовщиною” [7, 238–239].

Синтетичний аналіз діяльності В. Леніна, основ його ідеології Д. Донцов подав у некролозі, написаним у Львові по гарячих слідах звістки про смерть вождя більшовиків [8]. В УСРР вже не існувало можливості відкрито висловити свою позицію щодо померлого вождя. Комуністами насаджався культ релігійного поклоніння його особі як спосіб легітимації існуючого режиму. Тому завдання осмислення постаті людини, яка справила великий вплив на долю України, покладалося на інтелектуалів Західної України та еміграції. Український публіцист зосередився на трьох найпринциповіших питаннях: сутності більшовицького бунту та ідей його вождя, значенні та особливостях постаті В. Леніна та причинах перемоги більшовиків в Росії та Україні. Д. Донцов зауважував, що найкращу характеристику більшовизму дав Ф. Достоєвський, а він “лише підставив дійсні реальні величини в його алгебраїчну форму”. Цю характеристику Д. Донцов узяв з “Бісів”, де російський письменник пророкував революцію “в

ім'я рівності, заздрості і... травлення". Д. Донцов вважав, що ці принципи втілилися в офіційній програмі більшовизму — "рівності", з його рушійною силою — "заздрістю", з його правдивою метою — заспокоєнням найнижчих інстинктів юрби ("травлення"), з його психологією збунтованого раба. В. Ленін був теоретиком, що надав цим ідеям свого стрункого звучання: "усіх у горі — він назвав "буржуазією", зачисляючи до неї і людей праці, коли вони мали лише чисті руки і не знали сороміцької лайки. Всіх на долі — він назвав "пролетаріатом", зарахувавши до нього фахових нероб, каторжників і повій, цілу Бакунинську "велику простонародну наволоч". Їх боротьбу назвав — "соціальною революцією", а "страну негодаєв" — царством свободи і справедливості".

Як і в попередній праці, Д. Донцов заперечував вірність аналогії більшовизму з європейськими революційними рухами, передусім з французькою революцією: "Загальний тон більшовизму...: не повстання ображеної в своїм праві, свідомої своєї гідності вільної людини, а п'яний бунт хама. Ця сама риса видна в різниці, з якою розправлялися зі своїми противниками Робесп'єр 1793 року в Парижі і Ленін в Росії: там суд над королем, тут — удушення його мов щура. Там — гільйотина на площі, тут — куля в потилицю в темнім льошу, там — публічно при оплесках юрби, тут під гуркіт машини, аби ніхто не чув". Вождю більшовицької революції він відмовляв у ідеалізмі, що був властивий вождям інших революцій, хоча й називав його фанатиком: "Бог — став у нього мальовилом, причастя — сніданком, любов — смисловим пожаданням, сексуальним апетитом, національний прапор — ганчіркою, почуття власної гідності — бандитизмом". Причини перемоги В. Леніна автор некрологу бачив, з одного боку, в слабкості сил, що могли протистояти більшовизму, передусім буржуазії, з іншого, — в анархічній російській стихії, якій були близькі зазначені гасла.

Більш уважно придивляючись до постаті В. Леніна, він називав його не лише фанатиком, але й політиком у справжньому значенні цього слова: "Своїм умінням зв'язати соціальні і політичні цілі в одне, обійняти одною політичною думкою різні переворотові енергії народу — він був дійсно незрівнянний. Але поза тим — матеріальний добробут мас, у найвульгарнішій значинні слова, був і його ідеалом, перед яким гинули і пропадали всякі інші". Незважаючи на своє не-

гативне ставлення до В. Леніна, Д. Донцов наголошував, що “він був дійсно великий і лише заздрісники можуть заперечувати його геніальність”. Розвиваючи тезу, висловлену ним у 1921 році, він зазначав, що тільки В. Ленін міг спрямовувати рух мас, “надати цілому більшовицькому рухові той понурий, чисто релігійний пафос, без якого ані сей, ані який інший соціальний рух ще ніколи не перемагав”. Вбачаючи в більшовизмі великою мірою релігійне вчення, український публіцист вважав, що В. Ленін став — в одній особі — диктатором і папою більшовизму. Якості В. Леніна, що підвищували його над всіма конкурентами, Д. Донцов зображував як третю і чи не вирішальну причину перемоги більшовиків.

Найбільшою психологічною загадкою В. Леніна Д. Донцов вважав співіснування в його душі, на перший погляд, неподоланих суперечностей: демофіл і диктатор, прагнення ущасливити цілу людськість, усіх покривджених — з цинічною погордою до юрби. Він вважав це проявом таємниці російської культури, “де кожний народолобець був у душі — “поміщиком””.

Водночас тип геніальності В. Леніна Д. Донцов вважав руйнівним. “Він понищив усі авторитети, але коли прийшов час “созиданія”, все скінчилося марним плагіатом: фельдфебельською державою в душі Миколи І, аграрною реформою в душі П. Столипіна, і карикатурою капіталізму — НЕП-ом”, — зазначав Д. Донцов. На його думку, В. Ленін не зміг перебороти закони історії, ба більше — історія вибрала його для сповнення своїх завдань: усунення збанкрутілої касты, що керувала Росією, яка вже втратила інстинкт панування, не вміючи виконати елементарних завдань: ані дотримати мира, ані провадити війну та повернення Росії з того європейського шляху, на який впровадив її Петро І і який в логічних наслідках мав привести до розпаду імперії. Виходячи з цього, Д. Донцов не вважав перемогу більшовизму повною і пророкував йому скорий крах.

Звичайно, як український автор Д. Донцов не міг обійти тему “Ленін та Україна”, хоча й не зосередився на цьому окремо. Ставлення В. Леніна до ідеї самостійності України він вважав прикладом органічної нездатності лідера більшовиків шанувати чужі особисті або громадські права. Самостійність України без федеративного зв’язку з Росією, попри задекларований принцип “права нації на самовизначення”, була для нього чимось, що не існує в природі. В той же час

Д. Донцов дорікав українцям за те, що вони не зуміли ідейно перевершити більшовизм “ні своєю яскравістю, ні ексклюзивністю, ні абсолютністю... прокляттям нашої історії є те, що ми не могли цьому збірникові негасимого фанатизму, незгасимої енергії і чисто понтифікального почуття власної непомилності — не могли протиставити нічого рівно вартного”. Проте, пророкуючи крах більшовизму, Д. Донцов оптимістично зазначав: “Але все ж історія занотує колись у своїх анналах, що коли Ленін умер у Москві, то могилою ленінізму була Україна” [8,333].

В одній з найвідоміших своїх праць “Націоналізм” (Львів, 1926 р.) Д. Донцов поставив В. Леніна в один ряд ще з деякими історичними персонажами. З одного боку, він порівнював вождя російських більшовиків з західноєвропейськими діячами. Порівнявши у 1924 році В. Леніна з папами римськими, тепер він доповнив цю характеристику порівнянням з “протестантським папою” М. Лютером. Обидва вони, на думку Д. Донцова, стали “апостолами нового невілляництва, нової ієрархії” [7,403]. Критикуючи українську інтелігенцію за кволість, нездатність діяти рішуче, він протиставляв їй В. Леніна або Б. Муссоліні, що були здатні кинути виклик пануючій політичній ідеї, існуючим політичним організаціям [7, 314].

З іншого боку, Д. Донцов поставив В. Леніна в один ряд з російськими царями Іваном Грозним та Петром I, причому в достатньо несподіваному ракурсі. Він вважав, що “масова, пасивна частина російської інтелігенції, серед якої панував світогляд нації — парія, тільки тому не зробила з російського народу погною сильніших народів (хоч почасти зробила), що він став погноєм Івана Грозного, Петра I і Леніна” [7,341]. Продовжуючи стверджувати погляд на російській більшовизм як явище національне, він називав Ф. Достоєвського та В. Леніна ідеологами російського націоналізму. Швидше в позитивному тоні, Д. Донцов писав, що В. Ленін не йшов за масою, а нав’язував їй свої ідеї [7,398]. Таким чином, в праці 1926 року, можливо під впливом успіху Б. Муссоліні в Італії, позитивні ноти в оцінці В. Леніна як сильної особи значно підсилюлися.

Більш докладно на проблемі “Ленін та Україна” Д. Донцов зупинився у рецензії на радянське видання творів В. Леніна, присвячених Україні, що вийшло у 1936 році. В статті “Ленін як теоретик “пролетарського” асиміляторства” Д. Донцов виявив справжню сутність

ленінської тактики в Україні: за допомогою красивих фраз про пролетарський інтернаціоналізм підкорити її інтересам більшовицької Росії. “В цім теоретику сиділа передусім людина, яка тверезо дивилася на факти, яка, коли й дурила інших фразами, сама ніколи не піддавалася їх впливу... Рішення всякого питання клав він як реальний політик у площину сили. І ціла його національна політика на Україні прямувала до однієї мети: ослабити нашу силу, дезорганізувати нашу верхівку і наші маси морально і політично, заломити в них дух спротиву і боротьби”, — зазначав автор [9, 44–45].

Водночас, як і в попередніх працях, Д. Донцов закликав українських політиків вчитися у В. Леніна таким рисам, як “холодний реалізм думання, вірність основним — імперським правдам своєї нації і вимогам її могутності, підкреслення моменту влади, погорда до фрази, виключна увага на факти і суть речей, рішучість проведення своїх ідей” [9, 50].

У працях, опублікованих в останній період свого життя, Д. Донцов не давав докладних характеристик В. Леніну. Проте окремі згадки про вождя більшовиків не залишають сумніву — позиція українського мислителя щодо В. Леніна була різко негативною. Його характеристики були гострими та однозначними. В статті “Поет ідилії і “чорної лжи”” (1955) він згадував про В. Леніна як про “сифілітика, перед чиєю мумією побожно дефілюють тисячі ідіотів” [10,118]. В статті “Лжепророки прогресу” (1957) він наголошував: “Соціалізм видуманий двома ненависниками всього шляхетного та величного, ненависниками всієї цивілізації Окциденту — Марксом і Леніним” [11,34]. В статті 1967 року у збірці “Хрестом і мечем” (1967) вождя більшовиків названо “найбільшим масовим злочинцем нашого віку” [12,83], а в збірці “Клич доби” (1968), вкрай зневажливо: “два дегенерати — Маркс і Ленін” [13,9].

Отже, підхід Д. Донцова до постаті В. Леніна відзначався певною подвійністю. З одного боку, В. Ленін у Д. Донцова позбавлений ореолу винятковості — це вдосконалений тип традиційного російського інтелігента, що виборює владу, але наслідує всі особливості традиційної російської політичної культури. Оскільки ця політична культура є азійською, а українська — належить до західноєвропейської цивілізації, на думку Д. Донцова, ленінізм-більшовизм є неприйнятним для його Батьківщини. Водночас В. Ленін, що приніс в Україну

згубні та неприродні для неї ідеї, був для Д. Донцова прикладом “сильної постаті”, певні риси якої — організаторські здібності, вміння не зважати на думку інших — можуть бути взяті за приклад українською інтелігенцією. Знаменно, що подібно про В. Леніна висловлювався в своїх “Спогадах” гетьман П. Скоропадський, в уряді якого перебував Д. Донцов у 1918 році: “Здібних людей немає не тільки у нас, але й за кордоном. Найвидатніша людина, яку висунула наша доба, це, на наш жах, Ленін” [14,150].

Таким чином, аморальність, антидемократизм та навіть фанатизм В. Леніна не відлякували Д. Донцова. Він заперечував такі риси ідеології лідера більшовиків, як недостатній ідеалізм, брак шляхетності, російський месіанізм і імперіалізм та нехтування національними прагненнями народів. В цілому характеристика Д. Донцовим постаті В. Леніна відзначалася глибиною і належить до кращих зразків української традиції біографістики. Він блискуче викрив облудність тактики В. Леніна, подвійні стандарти його політики. Принципово важливо для сучасних українців взяти до уваги прозахідне спрямування думок Д. Донцова, що їх він висловив з приводу постаті В. Леніна. Головною особливістю авторського підходу було те, що Д. Донцов не демонізував В. Леніна. Напевно, він був би не проти, щоби подібна постать в покращеному і прилаштованому до місцевих традицій і умов вигляді з’явилася в Україні.

Наскільки об’єктивною була донцовська характеристика? Сучасні публікації документів показують, що більшість його характеристик особи В. Леніна є справедливими. Вождь більшовиків дійсно відзначався жорстокістю, фанатизмом, догматизмом, але, разом з тим, тактичною гнучкістю, організаторськими здібностями [15]. Більш складно визначити об’єктивність наведених причин виникнення більшовизму та його вождя, адже в історіографії й досі панують діаметрально протилежні підходи. На нашу думку, Д. Донцов вдало зобразив основну передумову появи В. Леніна — властивість для Росії авторитарного шляху розвитку, що підтверджується і сучасними особливостями політичного розвитку Російської Федерації.

Наведений матеріал свідчить про генеральну подібність між поглядами Д. Донцова та В. Леніна, якщо не враховувати розбіжності в національному питанні. Цю подібність можна охарактеризувати екстраполювавши на неї думки відомого дослідника І. Лисяка-Руд-

ницького стосовно постатей В. Винниченка та Д. Донцова: “Обидва вони виявляли типові для російської інтелігенції нахили до екстремізму, ідеологічного доктринерства, спрощених формул і радикальних розв’язок. Це робило їхнє мислення революційним і тоталітарним. Вони були більше зацікавлені в тому, щоб світ змінити, ніж щоб його реальну структуру пізнати” [16,110]. Подальші дослідження праць Д. Донцова в контексті політичного та культурного розвитку Європи і, зокрема, України в першій половині ХХ ст. здатні доповнити і можливо скоригувати деякі висновки.

Література

1. Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет. — Торонто, 1974. — 419 с.
2. Чернега Т. М. Д. Донцов про ставлення Г. Сковороди до української провідної верстви // Тези II міжнародної науково-практичної конференції “Українська національна ідея: минуле, сучасне, майбутнє”. — Одеса, 2004. — С. 82–83.
3. Янів В., Донцов Д. // Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — 1994. — С. 575–576.
4. Ленин В. И. О праве нации на самоопределение // Ленин В. И. ПСС. — Т. 20. — М., 1948. — С. 387.
5. Донцов Д. Емігрантські і советські марксистки проти націоналізму // Вісник. — Нью-Йорк, 1966. — Ч. 3. — С. 1–15.
6. Донцов Д. Рік 1918. Київ. — К., 2002. — 206 с.
7. Донцов Д. Твори. — Т. 1. Геополітичні та ідеологічні праці. — Львів: Кальварія, 2001. — 488 с.
8. Донцов Д. В. Ленін // Літературно-науковий вісник. — 1924. — Т. 82(83). — С. 322–333.
9. Донцов Д. Ленін як теоретик “пролетарського” асиміляторства // Донцов Д. Росія чи Європа. — Лондон, 1954. — С. 33–50.
10. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. — Львів, 1991. — 295 с.
11. Донцов Д. За яку революцію. — Львів, 1990. — 82 с.
12. Донцов Д. Хрестом і мечем. — Торонто, 1967. — 319 с.
13. Донцов Д. Клич доби. — Львів, 1994. — 127 с.
14. Скоропадський П. Спогади. — К.; Філадельфія, 1995. — 493 с.
15. Латышев А. Г. Рассекреченный Ленин. — М., 1996. — 334 с.
16. Лисяк-Рудницький І. Суспільно-політичний світогляд Володимира Винниченка // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. — Т. 2. — К., 1994. — С. 95–112.